

[B] **HET ULTIEME GETUIGENIS. ROLAND JOORIS'
GEDICHTEN ALS SCULPTUREN**

In 2016 zal het zestig jaar geleden zijn dat Roland Jooris debuteerde met *Gitaar* (1956). Die bundel moet intussen een collector's item zijn, want in zijn later verzameld werk ontbreekt elk gedicht daaruit. *Gedichten 1958-78* bevat ook uit zijn tweede bundel, *Bluebird* (1958), slechts één gedicht.

Jooris is een nog levende en schrijvende dichter, zijn werk is nog altijd in wording. Hij behoudt zich dan ook het recht voor om de poortwachter te zijn van zijn eigen oeuvre. Dat doet hij zeer streng. Ook in de samen met Bart Van der Straeten, zelf dichter, nieuw samengestelde collectie, *Sculpturen. Een keuze uit het werk*, toont hij zich zeer selectief. Hij bloemleest zichzelf zoals hij al een leven lang dicht: door veel weg te laten.

Men kan dat, zoals inleider Carl De Strycker stelt, betreuren vanuit literair-historisch oogpunt, maar het scherpt wel het beeld aan dat de dichter zelf heeft van zijn kunstenaarschap. Zijn keuze uit het eigen werk is de "Roland Jooris" die de dichter wil dat de lezer overhoudt. Hij schudt in die keuze wat je de ballast van een oeuvre zou kunnen noemen, van zich af. De Strycker licht de motivatie voor Jooris' selectie heel precies toe. Wilde hij door de strenge selectie in *Gedichten 1958-78* in 1978 het publiek "niet herinneren aan de neo-experimentele poëzie uit zijn eerste twee bundels", met *Sculpturen* wil hij af van het etiket van neorealist dat hij dan weer door die vorige verzamelbundel opgeplakt kreeg.

In titel en ondertitel van deze bundel zitten meteen twee wezenlijke kenmerken van Jooris' dichterschap verrat: het beeldende karakter van Jooris' poëzie (gedichten als "sculpturen") en het minimalisme (kiezen betekent ook: schrappen, wegnemen, inkoken tot de essentie). Het gedicht 'Enkelvoud', uit de bundel *Akker* (1982), leest als een raakpunt van beide lijnen in Jooris' oeuvre:

ik laat
de kamer kaal

de cirkel
zonder klokslag

tijd
waarin een specht
onlesbaar
stilte tokt

en tikt
in wat dit blad
behoudt

in schrijven
schaaft elk woord
zijn enkelvoud

Dat is wat rest. Het autonome gedicht en het ambachtelijke schrijven. Uit *Sculpturen* blijkt hoe Jooris een leven lang al de meest uitgepuurde taal betracht. Hij schrijft woordsculpturen, hij boetseert taalbeelden. Alles schopt het in deze gedichten tot sculptuur, tot een op straat gegooid colablikje toe (in het gedicht 'Museaal'). In datzelfde gedicht vraagt het Niets "om een sokkel". In het gedicht 'Onderweg' trekt de natuur zich in haar geheel terug "als verf in de gebarsten/ aarde van haar/ voren".

Jooris' gedichten laten zich behalve lezen ook bekijken. Zijn liefde voor woord en beeldende kunsten zijn altijd al verstrengeld geweest. Een van zijn essaybundels heet niet toevallig *Geschilderd of geschreven* (1992), zoals Anton Korteweg in een vorig *Ons Erfdeel*-nummer (2014/3) in herinnering bracht.

"Het ultieme doel", schrijft De Strycker, "is het (namelijk) om de taal in haar louter materialiteit te tonen, ontdaan van haar verwijzende functie." Zoals in het bekende 'Minimal', een van de slechts elf gedichten die hij overhoudt uit *Gedichten 1958-78*:

Vogel wipt.
Tak kraakt.
Lucht betreft.

Bijna niets
om naar te kijken
en juist dat
bekijk ik.

Het beeldende vervult in Jooris' werk vele functies. Er zijn de gedichten waarin schilders en schilderkunst rechtstreeks ter sprake komen: Breughel, Mondriaan, Roger Raveel (via de vader in

'Bij de dood van vader Raveel'). Er is het beeldende arsenaal dat de dichter hanteert om er al dan niet bewonderend het picturale karakter van landschappen mee te verwoorden. Hij prijst er de vormen in de natuur mee: "landbouw rijdt machinaal/ door de velden, in de/ lijnen van Mondriaan" (in 'Landbouw'). Het duidelijkst, en met humor, is dat in het gedicht 'Catalogo' waarin hij "onopvallende sculpturen/ in het Museum van de Zomer" opsomt en nummert: een korenveld, een haag, een gracht.

Maar het beeldende komt bij Jooris ook altijd om de hoek kijken in de metataal: het zoeken naar vormgeving wordt dan het thema. Zoals in 'Keuken': "Op het stompe af/ naar een vorm/ zoeken, naar wat/ ongenaakbaar tijdloos/ vergaat."

Het zoeken naar de ultieme vorm, het perfect passende, en de onvermijdelijke onvolmaaktheid van dat streven: het wordt ook heel precies verwoord in het gedicht 'Autonom'.

de ruwheid
van een steen
laat geen lawaai
van houwen
zien

compact onaf
houdt hem het licht
afzijdig

ongrijpbaar
op de grond
van zijn gewicht

hoe maak ik
ooit zo aanwezig
het zwijgen
van een gedicht

Het is een voortdurend zoeken ook naar volmaaktheid. Zoals in 'Ovaal': "ovaal/ dat in vergeten/ tijd steeds gaver/ spoelt// steeds naakter// naar/ volmaakt."

Het doet denken aan de beruchte kei van Maurice Gilliams: de in zichzelf besloten vorm, het kunstwerk dat enkel naar zichzelf verwijst. Die poëtica van Gilliams werd door Mark Insingel ooit

als volgt samengevat, en het is perfect van toepassing op Jooris: "Met het beeld van de kei vergeleek hij (*Maurice Gilliams, red.*) het kunstwerk met een in langdurig en volledig contact met het leven als het ware organisch volgroeide (tot zichzelf gekomen) vorm. Deze vorm is in zijn afheid onberispelijk en dus onaanraakbaar. Het is een beeld voor wat in een traag en pijnlijk proces onvervangbaar, onvermijdelijk en ook onloochenbaar geworden is. Het is het ultieme getuigenis van het bestaan van zijn maker, en waarin die maker voor zichzelf ook zichtbaarheid verkregen heeft." (In *Vlaanderen*, nr. 267, jg. 46, 1997)

Dat is *Sculpturen*: een beeld van een dichter, het ultieme getuigenis van zijn bestaan. Geen verzameld werk, wel een nieuwe bundel, gehouwen uit eerder werk. Het is zijn vingerafdruk, zoals in 'Model', een van de tien nieuwe gedichten uit 2014: "je voelt adem zich kneden/ in de klei van een naakt// je drukt je vingers/ in het onbestemde/ af".

Daarmee heeft Jooris inderdaad het etiket van (neo)realisme ver achter zich gelaten. Jooris' poëzie, zo besluit De Strycker zijn inleidende essay, beeldt geen werkelijkheid af, ze roept zelf een wereld op. "Niet de concrete realiteit, maar een werkelijkheid die vaak verborgen blijft onder de oppervlakte. De poëzie van Jooris gaat dus niet zozeer over *zien* dan wel over *inzien*. Niets geen neorealist die de werkelijkheid in taal tracht te vatten, maar een metafysisch dichter die met taal de onzichtbare wereld vatbaar maakt."

FILIP ROGIERS

ROLAND JOORIS, *Sculpturen*. Een keuze uit het werk, gekozen door Bart Van der Straeten, ingeleid door Carl De Strycker, Poëziecentrum, Gent, 2014, 124 p.